

GOLDSCHMIDTS BREVROMAN

Nogle bemærkninger til værkets efterskrift

Heltens sociale engagement – eller som G udtrykker det: den praktiske menneskekærlighed – optræder som motiv i *Hjemløse*, *Breve fra Cholera-tiden* (*BrChol*) og *Ravnen* knyttet til en eller anden art pædagogisk virksomhed over for fabriksarbejdere. I *Arvingen* tager man afsked med helten, netop som han skal til at indfri sine etiske forpligtelser på gården derhjemme. Omtrent på samme sted i handlingsudviklingen slutter *BrChol*, men som en rigtig »roman« med bryllup. I en »Efterskrift af Udgiveren« lader denne os imidlertid få et indblik i personernes tilværelse 8 år efter det tidsrum inden for hvilket brevene angives at være skrevet. Efterskriften er tillige forfatterens forklaring af brevenes genesis. Ved at opfatte efterskriften som *ramme* føres man til at læse de 22 breve som *Binnenerzählungen*. Værket er en raffineret udnyttelse af ramme-fortællingens teknik, idet udgiverens forhold til brevmanuskriptmaterialet først afklares helt for læseren i bogens sidste linier – modsat det tilløb til forfattercamouflage, der indleder *Arvingen*.

Under en udflugt i en »smuk, men ikke meget bebygget Egn¹ af vort Fædreland« i efteråret 1861 træffer G tilfældigt de mennesker, hvis breve han senere skal komme til at udgive. Ernst Rosen præsenterer sig som en, hvis digte G i sin tid anmeldte i *NoS*. Han har lagt digtningen på hylden og bestyrer nu den fabrik, læseren allerede har hørt om i det sidste brev. Han indtager en særstilling på egnen; kroværten tager det som en selvfølge, at den fremmede skal bo på gården, som fabriksboligen kaldes. Her træffer G de to par, og alt er skildret som idealet af tarvelighed og lykke. Da G er forfatter, falder samtalen under måltidet (rugbrød, smør, ost, blødsødne æg, te og mjød!) naturligt på en dansk brevroman – en genre han ikke kan gå ind for. Derefter beretter de 5 værtsfolk (de 2 par + Mathiesen) om den rolle, brevene har spillet for deres skæbne, og G må ændre sit syn på genre. Han får tilladelse til at tage en afskrift efter at have hørt brevene op læst (i anledning af den dobbelte bryllupsdag). Tilbage i København bearbejder han materialet, så personerne ikke kan genkendes. »Tre Aar hengik, rigtignok ikke med det Arbejde; men alligevel, det var ikke ganske let. Endelig sendte jeg i sidste Efteraar Manuskriptet over tilligemed et Exemplar af *Arvingen*, og i Januar fik jeg Brevene tilbage paategnede med en Damehaand: Maa trykkes.« [128].

Gs romantiske kredsen om temaet praktisk næstekærlighed forbundet med tarvelig levemåde rummer i sin primitivitetstrang et nostalgisk aspekt: den hjemløse, der finder hjem (til sin bestemmelse), menneskets tilbagevenden til den mytiske alder. Her i efterskriften er den tidligere poets drømmende tænk-somhed blevet udviklet til harmoni og sundhed, til noget *barnligt*. Og Margrethe siger ordene »men vi har Mjød« med et så »deilig barnligt« tonefald, at G kunne ønske sig dem da capo. Man erindrer udtrykket i *Hvorledes man fortæller i Rom* III om stemningen blandt skandinaverne i Rom: »Sel-skabeligheden er rede ligesom mellem Børn« [*Fortællinger og Skildringer* I, 155]. Samtidig med at Ernst Rosen er nået fra det reflekterede til det barnlige stadium, er han også nået fra litteraturen til livet: »Og se, Margrethe,

saa vidt har Du bragt mig, at det er mig, den afdankede Digter, der frembringer Poesi, men en Anden, der vil behandle og bearbejde den!» [128].

Der lægges ikke skjul på, at denne *Anden*, nemlig forfatteren, er betaget af det indtryk, han har fået af et jævnt og muntert, men formålsbestemt liv. Det er dog tydeligt, at betagelsen især skyldes den erotiske udstråling fra Margrethe. Det er kærlighedslykken og ikke det praktiske arbejde for folket, man i første række må have i tankerne, når G indfletter det Bagger-citat, han havde gjort til sit eget resignationens valgsprog:

»Nyde skal Du ei paa Jorden,

Du skal *see* fra Livets Bro —« [119]².

Da G nærmede sig huset, »skete Noget, som [han] først senere lagde Mærke til i Erindringen: Solnedgangsskæret blussede paa Himlen [...] og Huset, der hidtil havde været hvidt, blev rosenrødt og lilla.« [117f]. Da han kommer ind, drages hans opmærksomhed ganske og aldeles mod husfruen. »Der var Noget i den sjælelige Atmosfære derinde, i det Indtryk, hun gjorde, som svarede til, at Trær / og Buske udenfor havde faaet Skjær.« [118f]. Skildringen af Margrethe svarer nøje til fremstillingen af »Helga den Fagre« i *Photographierne og Mephistopheles* og til Astrid i *Arvingen*: idealkvinden er i Gs forfatterskab et tema med utallige, men uhyre små variationer.

Sandsynligvis har vi her i *BrChol* at gøre med et motiv, som kan føres tilbage til Gs indtryk af præstefruen i Tudal den 19. juli 1849, som han har gengivet det i det huldreeventyr, der står som den 4. af fjeldrejseskildringerne i *Nord og Syd*, *Ugeskrift* II 1849 105ff, og som man kan læse om det i hans utrykte dagbog fra norgesrejsen³. Meget tyder på, at G under udarbejdelsen af efterskriften til *BrChol* har haft »Paa Fjeldreisen« og rejse-dagbogen fra 1849 fremme. Man må erindre, at G i foråret 1865 endnu ikke havde foretaget de ekskursioner til det jyske, som resulterede i *Dagbog fra en Rejse paa Vestkysten af Vendsyssel og Thy* og *En Hedereise i Viborg-Eggen*. Derfor var det naturligt, at han støttede sig til sine egne tidligere indtryk som rejsende i øde egne. Under disse studier er så erindringsbilledet af præstefruen slået igennem de senere erotiske påvirkninger – eller måske er snarere en hel række indtryk samlet i det ene idealbillede. Følgende argumentationspunkter kan føres i marken til fordel for påstanden om motiv-identitet mellem den norske rejseskildring og den 15 år yngre efterskrift til *BrChol*:

- A. *Det fælles ydre perspektiv*. En vandringsmand kommer som fremmed til et hus i en øde egn og bliver betaget af en kvinde dér.
- B. *Personskildringen*. I begge tilfælde er fremstillingen centreret omkring husfruen, og begge steder er der tale om en *norsk*⁴ kvinde; i *BrChol* siges det, at den norske accent er »behagelig [...] indblandet i en Kvindestemme« [120]. Udsagnet om Margrethe samme sted: »at hun egenlig ikke var smuk« [119], svarer ganske nøje til, at det i dagbogen hedder om præstefruen, at »hun maaskee ikke egenlig er, hvad man kalder smuk« [*Hans Kyrre: M. Goldschmidt* II, 70].
- C. *Naturbilledet*. »Solnedgangsskjæret« (variant af udtrykket »Solnedgangsskyer«), der i *BrChol* [38, 79 og 117] allerede har fået den specifikke

symbolværdi, som G angiver i *Livs Erindringer og Resultater*³: »et Rige, hvor vi i Fantasien flyttes hen, ikke med Glemsel af os selv, men med forhøjet Tilværelse« [I, 205], svarer til den stærkt følelses- og symbolladede formulering i fjeldrejseskildringen: »Ingensteds gylder Solen som i Skara.« *Nord og Syd, Ugeskrift* [II 1849, 119].

- D. *Besjæling*. I *BrChol* fremhæves Margrethes personlighed som den atmosfæreskabende kvalitet i selskabet. »Der var Noget i den sjælelige Atmosfære derinde, i det Indtryk, hun gjorde, som svarede til, at Træer/og Buske udenfor havde faaet Skjær.« [118f]. Denne parallel (jfr. »som svarede til«) mellem det sjælelige indenfor og naturen udenfor er en art besjæling: *hendes* udstråling skaber natursymbolet (det bemærkes i denne forbindelse, at solnedgangsskæret først erkendes i erindringen, altså efter mødet med Margrethe). I Tudal præstegård smittede den stemning, fruén skabte hos G, af på omgivelserne. Og fra det øjeblik *hendes* stemme lød, spillede huldren udenfor; også *hendes* udstråling var symbolskabende.

BrChol er af litteraturhistorikere gennem tiden blevet sat i forbindelse med de »Ingeborg-breve«, en ukendt beundrerinde sendte G – første gang lige efter udgivelsen af *Arvingen*. Se fx. *Kyrre* II, 112ff, hvor dog også Gs romerske muse fra foråret 1863 hævdes at have haft betydning som inspiration. Af et brev fra G til Dietrichson 2. november 1863⁶ fremgår det, at *BrChol* allerede da – mere end et år før det første Ingeborg-brev – har været næsten fuldført, og at G havde tænkt sig at anbringe det i den romerske ramme, helt nøjagtigt i *Fortællinger og Skildringer*, 2. bind 2. hæfte. Ingeborg-brevene kan således ikke være den primære kilde til *BrChol*, men det er sandsynligt, at de ændringer i værket, den endelige version viser i forhold til referatet i brevet til Dietrichson, er mere eller mindre fremkaldt af Ingeborgs første brev. Dette blev muligt, fordi værket uvist af hvilken grund blev forsinket et års tid og udgivet selvstændigt.

Sammenholdt med forsøget på at påvise et motividentitetsforhold mellem den tidlige norske rejseskildring og *BrChol* viser sidstnævnte værks genesis, at man må være uhyre varsom med at slutte fra litteraturen til livet hos G, ikke mindst når det drejer sig om hans ideale kvindeportrætter. Man kan i en lang række af disse tegninger næsten tale om standardisering. Vi må konkludere, at hele rækken af damebekendskaber – uden at drive rovdrift på biografien kunne man nævne adskillige – kan have haft betydning for Gs portræt af Margrethe i *BrChol*.

Noter

- (1) Iflg. *BrChol*, 104 ligger fabrikken i Jylland, og gensynet foregår altså ikke som Brøndsted [MG, 192] angiver, i Nordsjælland. Det er formodentlig udflugten til Odsherred i *BrChol*, der har forledt til denne fejlhuskning. – (2) 2. og 4. linie af 2. strofe i Carl Baggers »Nornen ved Sværmerens Vugge«. *Drømmens ændret til Livets*. I *Livs Erindringer og Resultater* I, 208 citerer G 3. og 4. linie af samme strofe med samme ændring, som vel skyldes en fejlhuskning. – (3) Se herom *Kyrre* II, 68ff, hvor også Vilhelm Andersens

(*Edda* I, 1914) kronologisk fejlagtige udredning af det erotiske motivs udvikling i Gs produktion i 1860erne refereres. *BrChol* har endnu ikke i nogen foreliggende litteraturhistorisk fremstilling opnået en tilfredsstillende indplacering i denne udvikling. – (4) Brøndsteds antydning (*Goldschmidts fortællekunst*, 319) af en mulig årsag til damens norske nationalitet (»måske under indtryk af, at hun placerer hans ånd »på fjeldet«, nemlig i digtet i 8. brev) er næppe holdbar i sig selv. Væsenligere for denne sammenhæng har givetvis forbindelsen tilbage til fjeldreisen i 1849 været. – (5) Dette værk citeres efter Borups udgave fra 1965; alle øvrige værker efter originaludgave. – (6) Dette brev, som findes på Universitetsbiblioteket i Oslo (optrykt som nr. 285 i Borups brevudgave), har Kyrre tilsyneladende ikke kendt. Desværre eksisterer der ikke tidlige udkast til *BrChol*, så man kunne studere overgangen fra det værk G, skitserede for Dietrichson i november 1863, til det, vi nu kender som *BrChol*.

Ejgil Sørensen